

Skoro polna je košara!
 Kar pa ni še palo z vej,
 To potrgaj ti, Andrej;
 In ker Blaž se ravno stezaš,
 Nù, potrgaj, kar dosezaš!
 Je-li oče, je-li mati,
 Dobro bode jih zobáti,
 Ko takó so dóbra jed,
 Bóljša jed celó ko med!
 Hej, kakó jih trga Blaž,
 Lena, dosti jih imaš,
 Lena, bodi jih veséla,
 Ker takó so lépo zréla!
 Ti in mi, vsi dobro vemo,
 Da le zréla jesti smemo,
 Če bi pa nezréla jéli,
 Bi nemara obolíli;
 In kedó bolan je rad?
 Zdravje, to je naš zaklad!

A. Funtelc.

Pisma mlademu prijatelju.

X.

Dragi Bogdan!

avno tisti čas, ko se je jela slovenščina dobro likati in razvijati, uenemala se je splošna želja po novem ali vsaj popravljenem črkopisu slovenskem, ki bi zadoščeval vsem potrebam lepo razvitega slovenskega jezika. Rabila je pisateljem do tedaj še „bohoričica“, katero je ustvaril vže protestantski pisatelj Adam Bohorič, a bila je po nekoliko nedostatna za razne jezikovne glasove, po nekoliko pa zavoljo podvojenosti soglasnikov. Vže Boštjanu Krelju, ki je pisal najlepšo slovenščino mej protestantskimi pisatelji, ni zadoščevala „bohoričica“ in je želel, kà bi se poprijeli dovršene „cirilice“. V. Popovič (1750) je čutil potrebo pomnožitve slovenskega črkopisa in M. Pohlin se je ukvarjal s popolnjenjem njegovim. Tudi Gucmanu (1777) se je zdela potreba boljšega črkopisa in enakih mislij je bil J. Primec (1814). Fr. Bilec je snoval celó črkopis, ki bi ustrezal vsem evropskim narodom. Kopitar pa hvali v svojej slovnici dovršeno „cirilico“ in želi, ka bi se našel nov Ciril, ki bi sestavil Slovanom na zahodu latinsko-slovansko abecedo, češ: kolikor jednojnih glasov, toliko jednojnih znakov. Leta 1820. se je zbrala šestorica (Kopitar, Šlakar, Kalister, Ravnika, Metelko in Dobrovský) jezikoslovcev na Dunaji, da se pogovoré o slovenskem in slovanskem črkopisji. A ta shod je ostal brez uspeha, ker se ni mogel zjediniti.

Kar nakrat se oglasi 1824. l. na Štírskem Peter Danjko, ki ni bil na črkopisnem shodu, z novo, nemški pisano slovnico slovensko (*Lehrbuch der windischen Sprache*) in z novim črkopisom vred. V slovnici mu rabijo

vže nove pismenke, ki so sestavljene nekaj iz latinice, nekaj iz cirilice; na novo pa si je izmislil črko š, ki ima nekako podobo osmice in po tej črki so imenovali „danjščico“ šaljivo tudi „krevljico“. Če tudi se je uvela slovnica njegova vže v šole, vendar ni imel sreče njegov črkopis in razven njega in male peščice njegovih pristašev ni pisal nihče v tem črkopisji.

Leta 1825. izda Fr. Metelko svojo slavno slovnico: „zgrado slovenskega jezika“, v katerej mu je rabil nov črkopis, sestavljen na podlagi latinskih in cirilskih črk in se imenuje po iznajditelji „metelčica“. Metelko ima 32 črk za razne slovenske glasove: 12 je novih, narejenih po cirilici in latinici, ostale pa so iz Bohoričeve latinice. Ta nov črkopis Metelkov je sprožil hudo „abecedno vojno“ na Slovenskem. Kmalu so se jeli oglašati razni nasprotniki novih pismenk. Ko so bile tiskane še le tri tiskane pôle Metelkove slovnice, vže poprosi A. Slomšek, bogoslovec II. leta in duhovnik, slovničarja, da mu pošlje te tri pôle. Potem piše Metelku, da je slovnica izborna, a o novem črkopisu si še ne upa reči svoje sodbe in pošlje pôle Urbanu Jarniku. Ta spiše trikrat večjo oceno o prvih treh pôlah Metelkove slovnice, hvali v obče slovnico, a vpraša se o črkopisu: je-li dovršen v vseh obzirih?

Val. Stanič je pisal iz Gorice, da mu oblika novih črk, malo ne vseh, ni po godu.

Na to se oglasi, ko je bila prišla slovnica vže na svetlo, 1826. l., slavni učenjak in slovničar čeho-slovanski Dobrovský, častita pisatelju na izvrstnej slovnici, presoja na drobno posamične jezikoslovne stvari, a o črkah pravi, da so nekatere celó barbarske in da morajo biti čitatelji slovenskih knjig vsi zbegani po „metelčici“ in „danjščici“.

Kopitar in Ravnikar nista izrekla nikjer svoje sodbe, ko je izšla Metelkova slovnica, ker sama nista bila popolnem zadovoljna z novim črkopisom in ker sta sama zakrivila kolikor toliko „metelčico“. Na tihem je tek el ta abecedni boj začetkoma do 1831. leta. Tega leta se oglasi prvič javno o „metelčici“ dr. Jakob Zupan (Horatius) v 20. številki v Celovci izhajajočega nemškega lista „Carinthia“ v članku: „*Cyrrillisirung des windischen Dialectes*“ (pociriljenje slovenskega narečja). Šaljivo opisuje v tem spisu dva tujca, ki sta našla na poti v „metelčici“ pisano knjigo (Potočnikove pesni). Pravi, da se mora nov črkopis izobraziti — ako se vže hoče nov črkopis imeti — iz latinice, ki je znana vsem Evropejcem, ne pa iz malo ne mrtve cirilice.

V 25. številki odgovori Metelkovec Jož. Bugar (J. B.), da ima „metelčica“ mnogo priznalcev in se dadé črke olikati, kakor se je olikala tudi „latinica“ le polagoma. V 32. štef. piše zopet Zupan mnogo o črkah in se izreka za lepo latinico. V 39. štef. želi Bugar razjasnenja, hvali „metelčico“, češ, da ima mnogo pristašev (duhovnikov) in da se ne odvrnejo od nje.

V tem ko je nastal ta prepir v „Carintheji“, izšel je drugi zvezek „*Kranjske čbelice*“, v katerej poprijema Fr. Preširen po svojej zabavlji: „Nova pisarija“ pretirano književno in nravno čiščenje v prozi in poeziji (proti Ravnikarju, Metelku in drugovom).

Leta 1832. pride v dézel Murkova slovnica in slovar. V 10. štef. „Carintheje“ naznanja Slomšek (Lubomir) ti Murkovi deli, hvali slovnico in njeni uvod mu daje priliko, da udrihne zopet po „metelčici“. Murko je izdal svoje knjige v „bohoričici“ in sicer, pravi zato, ker je pisal za vse

Slovence, a ne samó za jeden del; 300 let je zadoščevala bohoričica in zakaj bi ne zdaj? Kaj nam koristi še takó umno sestavljen črkopis, ako nimamo knjig? Prepozna je poprava črkopisa zdaj, ko imamo vže obilo knjig v bohoričici pisanih; za sv. Cirila ali za Bohoriča je bila pač še mogoča. Vsak črkopis mora biti sestavljen na podlagi latinice in dokler se najboljši in večina pisateljev ni izrekla za nov črkopis, ne more se vzprejeti.

Hujše pa se je vnel boj zoper „metelčico“ v ožji domovini. „Kranjska čbelica“ je vže s tem pobila dejanski „metelčico“, da je bila tiskana v „bohoričici“. A tudi naravnost jo je začela poprijemati. V 3. zvezku (1832) priobči dr. Fran Preširen zabavljivi sonet*) „Čerkarsko pravdo“, v katerem deje, kà se prepirajo novo-črkarji za oslovo senco.

Istega leta naznani česki pesnik Fr. Ladislav Čelakovsky v „časopisu českega muzeja“ „Kranjsko čbelico“, hvali jo, vzlasti Preširnovе pesni, prevede nekatere iz mej njih in mej temi tudi „Črkarsko pravdo“, katero tudi primerno razloži. Potegne se za Preširna, češ da imajo Slovenci vže dovolj slovničarstva in črkopisja, zdé se mu nove črke neprimerne in povdarja vzajemnost slovansko: ako vže hočejo novo abecedo, poprimejo naj se rajše latinice, kakor so storili Čehi in Poljaci.

M. Čop ponemči (brez podpisa) Čelakovskega sodbo v „Illyrisches Blatt“ (1833. l. štev. 6—8) z dostavki in popravki: končno pa reče, da je Čelakovskega misel tudi naša in da so pravila, po katerih je delal Metelko črke, še vrednejše graje nego li izvršitev po njem; v drugih obzirih pa obdrži slovnica svojo veljavo.

Koj v 10. štev. oglasé se Metelkovci (s tvrdko: —), mahnejo po „čbeličarjih“, zagovarjajo „metelčico“, češ, vsaka dobra stvar mora dobiti sčasoma priznanje.

Na to odgovori M. Čop v posebnej prilogi (štev. 13, 14, 15, 17) in se podpiše s črko „Č“ po Metelkovem črkopisu: „Slovenischer ABC-Krieg“ (slovenska abecedna vojna): malo ne vsak narod ima svojo abecedno vojno, ni čuda, da jo imamo tudi mi. Navaja več vže povedanih razlogov zoper „metelčico“, hvali Kopitarjevo in Metelkovo slovnico, graja pa obliko črk in načela, po katerih je narejena „metelčica“.

Tudi Metelkovci (s podpisom:*) odgovoré v posebnej prilogi (štev. 22), da Čopov spis ni nepristansk, navajajo vže stare razloge svoje in pravijo končno, kà bi bil Čop uljudnejši, ako bi bil dal vže sam kedaj na svetlo kako knjigo.

V štev. 23. v prilogi odgovarja Čop (Slov. ABC-Krieg Nr. 2), zavračuje Metelkovce in poprijemaje osornejše Kopitarja in Metelka. Sedaj pa vzdigne J. Kopitar (K.) svoj mogočni glas (štev. 27) v spisu: „Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit“ (beseda o ljubljanskem abecednem prepiru). S čudovito učenostjo udriha psovaje po krasoslovnih velumih, Čelakovskem Preširnu in Čopu učenjaku. V prilogi (štev. 30) odgovarja Čop zadnjikrat (Sl. ABC-Krieg Nr. 3), „opere Kopitarja, opere Čelakovskega“, Preširen pa se opraviči sam, pridejavši Čopovemu spisu nekatere sonete (literarische Scherze), v katerih mahne britko po Kopitarji in mu drzno zabavlja. S tem je končana glasovita „abecedna vojna“, ki ima tudi svojo dobro stran, da se je uničila „metelčica“ in s tem preprečilo vsako razkosavanje Slovencev gledé črkopisja.

*) Sonet je pesen iz štirih kitic, katerih dve imati po štiri stihe in dve po tri.

Da-si so se borili tako junaško za staro „bohoričico“, vender tudi ta ni preživela nove „metelčice“. Še pred „abecedno vojno“ in za nje so izražali želje česki učenjaci, da se Slovenci in Hrvatje združijo v pravopisu s Čehi in Poljaci. In to krasno željo je uresničil dr. Ljudevit Gaj, ki je uvel v hrvaščino ta črkopis, kateri pišemo danes. S Hrvaške pa se je preselil k nam brez vseh ovir in nasprotovanj in 1840. l. je tiskana prva slovenska knjiga (Pesni V. Vodnika, Linhartov „veseli dan“ in po Smoletu iz angleščine preložen „Varuh“) v „gajici“, kakor imenujemo današnji črkopis po L. Gaji. Tudi nekdanje slavne „Novice“ so jele pisati polagoma v „gajici“ (1843. 1844. 1845. l.) 1846. l. pa so se tiskale vže samó v „gajici“. — Kmalu je prodrla priročna „gajica“ pri malo ne vseh slovenskih pisateljih. Kopitar in Metelko sta bila se vé odločno zoper „gajico“ in Metelko, ki se ni ves čas abecedne borbe nikdar oglasil javno, oglasil se je — prvič in zadnjič. Leta 1847. je pisal Metelko v zasôbnem pismu vladiki Wolfu, poklanja je mu svojo knjigo „Srcé“, da je „bohoričica“ nedostatna, a vender bolja nego li „gajica“. Ko je pa prišel 1847. l. drugi letnik Slomškovih „Drobtiníc“ vže ves v „gajici“ pisan, oznani dr. Janez Bleiweis, urednik „Novic“, veselo to novico, češ, pustimo vže jedenkrat to črkopisno popolnost in glejmo bolje na reč nego li na črko. Ko je 1848. l. napočila slovenskemu narodu nova dôba in je Metelko začel poučevati slovenščino na gimnaziji, sproži Bleiweis v „Novicah“ (list 20) misel, da pričakujemo od javnega učitelja, ka opusti svoj črkopis (metelčico). In tedaj se oglasi Metelko v „Novicah“ (list 28, 29) prvič in zadnjič javno gledé svoje „metelčice“, rekoč: „dokler boljšega pravopisa ne dobodemo, ostanem pri svojem; kadar pa pride bolji, vzprejem ga z veseljem. „Potem izpregovori Bleiweis poslednjo (list 31, 32): „V rečéh slovenskiga pravopisa“, kjer pravi, ka je občinstvo zakonodajalni vladar, a ne posamičnik (Metelko).

A še jedenkrat požene se „metelčica“ v svojem umiranji. Leta 1848. v septembru potegne se stari Metelkovec J. Zalokar v prilogi k „*Laibacher Zeitung*“ še jedenkrat za usodepolno „metelčico“, češ: zdaj je čas; proč z nedostatno bohoričico, proč s pokvarjeno „gajico“, vzprejmimo „metelčico“ in „cirilico“. V „Novicah“ (list 44) pa izpregovori P. Hieinger (Podlipski): „videti je, kakor da bi se g. Metelko s svojim črkopisom še vedno rad prikupil slovenskemu narodu; z novim Gajevim pravopisom je mala teža, kar se tiče uvedb, in z njim je na krat več Slovenjih narodov zedinjenih. Treba je, da Slovenci držé vkupe; in en pravopis, vže sploh vzprejet, bodi znamenje jedinosti.“ —

Jožef Poklukar (kanonik, † 1866. l.), je snoval vesoljni alfabet in je dal na svetlo (1861. l.) knjižico „*Allgemeines Slov. und Universal- oder Welt-alphabet*“, na katero pa se ni jemal ozir. — S tem je utihnil glas o popravljanji črkopisja na slovenském literarnem polji do najnovejših časov, ko je pisal F. Haderlap v „Ljudskem glasu“ o nekakem novem pravopisu, ki pa je ostal nepoznan.

Tako sva dokončala pregledno „čistilno dôbo“ v slovenskej literaturi, v bodoče pa se hočeva pomeniti še nekoliko o zadnjelj dôbi, katero nazivamo „noviško“. Do tedaj pa zdravstvuj!

Tvoj

P. B.